

INICI I INSTITUCIONALITZACIÓ DE LA PSICOANÀLISI A CATALUNYA

Blanca Anguera Domenjo

El desig d'aquest treball és explicar l'entrada, difusió, impacte i aplicació de les idees de Freud i d'altres psicoanalistes a Catalunya.

La psicoanàlisi neix amb el segle XX. És al 1900 quan Freud publica el llibre *La interpretació dels somnis* on senyala els fonaments psicoanalítics. Aquesta nova i revolucionària visió de l'ésser humà genera en tots els països resistències, que varien en quant a grau i formes de manifestar-se. El que ens interessa és atansar-nos a l'inici de la psicoanàlisi a Catalunya per entendre la naturalesa, la qualitat i la quantitat de l'acceptació i de les resistències a la psicoanàlisi a casa nostra. Podrem discriminar la situació respecte a la psicoanàlisi abans i després de la guerra civil.

La primera vegada que s'edita un text de Freud a l'estat espanyol és a la revista de Ciències Mèdiques de Barcelona la qual publica el 1893 la traducció d' "Els mecanismes psíquics dels fèndems histèrics" de Breuer i Freud, i esdevé la primera traducció coneguda en qualsevol llengua d'un text de Freud. Quinze dies després aquest treball és reproduït en la Gaceta Mèdica de Granada. Aquesta rapidesa en les dues revistes significa que l'entrada de Freud va generar un cert impacte.

Al cap d'uns anys José Ortega y Gasset, convençut de la necessitat de posar a Espanya en contacte amb la cultura europea suggereix a l'editor Ruiz Castillo de publicar les Obres Completes de S.Freud, i efectivament, al 1922 l'editorial Biblioteca Nueva es la pionera mundial en la decisió de publicar-les. L'obra és editada en XVII volums, cada un d'ells al preu de 10 pessetes i d'aquests volums es fan diverses reedicions abans de 1936 que signifiquen l'interès existent per la nova visió de l'ésser humà que planteja Freud.

Mentre, a Barcelona Emili Mira i López, el primer catedràtic de psiquiatria de la Universitat de Barcelona i també de la història universitària espanyola, es posa a treballar per difondre la psicoanàlisi a Catalunya. Ell va publicar als anys vint una exposició monogràfica sobre el tema en llengua catalana, obra que coneix una segona edició al 1935. A més a més Mira va donar un curs de psicoanàlisi el 1926 i ajudà a refugiats polítics psicoanalistes que fugien del nazisme als anys 30. Ja que és a través de Mira i López que la psicoanàlisi entra a Catalunya ens interessa atansar-nos el més possible als seus escrits respecte a aquesta teoria pel pes històric que va tenir aquí abans de la guerra civil.

Sobre la trajectòria de Mira sols volem recordar que en el temps en què va poder treballar a Catalunya, de 1919 a 1939, conquerirà per a la Psicologia i la Psiquiatria del nostre país un nivell digne i equiparable al de l'àmbit científic internacional. La guerra trunca en gran part la seva activitat professional i en acabar-se comença el seu definitiu exili.

Ell no és psicoanalista, però ens mostra de forma persistent un respecte per aquest coneixement i per les seves teràpies derivades. Mira subratlla de manera franca els límits de la seva monografia feta "amb un fi exclusiu de divulgació" i intentant la "màxima objectivitat possible" sobre el tema tot i reservant-se el dret de crítica per al final de la seva exposició.

Si bé Mira descriu encertadament els principis generals de la psicoanàlisi (determinisme psíquic, transferència afectiva, la dinàmica dels processos mentals, la repressió, etc.) mostra el seu desacord en acceptar la teoria sobre la psicosexualitat humana que planteja S. Freud, unint-se en aquest aspecte a la crítica més general que es feia (i que encara es fa a vegades) a la psicoanàlisi. També per a Mira, Freud es un "pansexualista", per la qual cosa acull amb simpatia als dissidents Adler i Jung. (Mira, E. 1926, p.20).

És en el capítol més extens de la monografia, el dedicat a la tècnica psicoanalítica, on s'observen més clarament les dificultats de l'autor per a transmetre un procediment del que ni ell ni ningú al país en té experiència en aquella dècada. Mira detalla el que ell anomena la "prova de l'interrogatori a pressió" i és en els exemples que exposa on es fa palesa la distància entre què és la psicoanàlisi i el què podria transmetre sobre ella un metge català en la dècada dels anys vint.

Mira posa també atenció a l'anàlisi de Freud sobre els somnis i detalla acuradament alguns dels seus aspectes teòrics, però novament són els aspectes tècnics els que queden tergiversats.

Al final l'autor exposa la seva opinió sobre la psicoanàlisi. Com "doctrina" Mira considera que la teoria freudiana sobre la sexualitat humana és exagerada, que els conceptes com "censura" i "aparell psíquic" són simples paraules, i que el simbolisme dels somnis és arbitrari. Però malgrat exposar aquestes crítiques acaba la segona monografia dient: "No caiguem, doncs, en un optimisme exagerat per la nova doctrina, però no fem tampoc el sord a la seva veu".

La lectura d'aquestes monografies produeix la impressió de que el desig didàctic i divulgador de Mira li privà d'assolir una major profunditat en el tema, acreixent-se aquest aspecte en no poder tenir un contacte directe amb la praxis psicoanalítica.

Aquest és l'enfoc de Mira cap a la psicoanàlisi en les seves publicacions, però a més a més l'existència de la seva Càtedra de Psiquiatria a la Universitat Autònoma de Barcelona li permet fer una tasca informativa respecte a la psicoanàlisi durant tots els anys abans de la guerra.

En començar aquesta, les idees de Freud eren conegudes al país, i les seves obres estudiades i utilitzades tant en el camp dels pensadors com en el camp artístic. Aquest clima càlid per la psicoanàlisi quedarà completament congelat durant anys i costarà molt treball i esforç crear un espai psicoanalític.

Les conseqüències de la guerra civil i la dictadura posterior retardaren notablement la psicoanàlisi a Catalunya com experiència pràctica. Tant per la psiquiatria oficial com per la tristíssima Universitat de postguerra la psicoanàlisi apareix com un cos estrany, inquietant, massa escandalós. Caldrà molt de temps, de treball i d'esforç per iniciar la possibilitat de formació de psicoanalistes al nostre país. Mencionem a tall d'exemple com es tractava la psicoanàlisi en aquells foscos anys. J.J.López Ibor publica al 1951 el text titulat "La agonía del psicoanálisis" on de fet més que agònic ja el dona per mort i el vol enterrar. A aquest mateix psiquiatre se li atribueix la sentència de que "el psicoanálisis está muy bien para Europa, pero no para España", i és precisament López Ibor qui es fa amb el poder de la psiquiatria oficial. També la psicologia oficial participa en el rebuig de la psicoanàlisi. P. Bofill(1987) en el seu article recorda com en les publicacions de l'Opus Dei es podia llegir, encara als anys seixanta, expressions d'aquest gènere:"el genio casi satánico del nuevo Fausto, S.Freud", mentre la clínica psiquiàtrica continuava fent electroxocs i lobotomies.

A Catalunya l'any 1947 algunes persones interessades en l'obra de Freud inicien autodidàcticament, dins del marc de la societat cultural anomenada Erasmus, reunions durant anys per estudiar la psicoanàlisi. Les dificultats que es presentaren en aprofundir aquest coneixement decidí a alguns d'ells a anar a la recerca de l'anàlisi personal.

Per adquirir una bona formació la Dra. Coromines es traslladà a Londres i allí es troba amb P.Folch i P.Bofill, tots dos integrants del grup interessats en desenvolupar la psicoanàlisi a Catalunya. Folch, Bofill i Núria Abelló aniran a Suïssa a iniciar els seus estudis de psicoanàlisi didàctica. El desig era fer tots els esforços necessaris per l'existència de la psicoanàlisi a Catalunya i pel reconeixement oficial de l'Associació Psicoanalítica Internacional (A.P.I.).

Després d'anys d'estudi a l'estranger per aconseguir una formació adient, continuen perseverant al nostre país amb el suport de l'Organització Mundial de la Salut. La Dra. Coromines escriu al director de l'OMS i l'informa de les activitats del grup, que manté relacions amb l'Institut de Psicoanàlisi de París. El grup de psicoanalistes de Barcelona, constituït l'any 1951, que adquiriren una formació psicoanalítica a la Societat Suïssa i a la Societat de París es reuniren

amb altres psicoanalistes espanyols i portuguesos per decidir d'unir els seus esforços tenint com a fita desenvolupar la psicoanàlisi a la península Ibèrica i establir una Societat Luso-Espanyola de Psicoanàlisi. Es posaren d'acord per demanar el reconeixement com a Societat al Congrés Internacional de París (1957). Al 1958 Barcelona fou la seu del IV Congrés Mundial de Psicoteràpia. Després d'haver estudiat tots els informes rebuts, l'IPA accepta la nova societat. *La història oficial de la psicoanàlisi a Espanya comença en sentit estricte el 28 de juliol de 1959, quan la Societat Luso-Espanyola de Psicoanàlisi és reconeguda per unanimitat com Societat component de l'Associació Psicoanalítica Internacional en el Congrés de Copenhague.* Els membres de la Societat eren els següents: els Drs. Bofill, Folch i Alvim, membres de la Societat Suïssa, que acomplirien funcions didàctiques. La resta la componien: Júlia Coromines, Carolina Zamora, Luzes, Núria Abelló, Rallo i Jesusa Pertejo.

Es necessari senyalar que després de l'obtenció del reconeixement oficial, el grup inicial continuà amb treball i entusiasme una perseverant renovació. A finals d'any es connecta amb la Dra. Hanna Segal i el Dr. Winnicott de l'Associació Britànica mentre continuen les connexions amb França. El Dr. Campo, que realitzava treballs d'investigació a Ginebra, fou invitat d'acord amb l'OMS, per venir a Barcelona els mesos de gener i febrer de 1960, tornà altres vegades per impartir seminaris i s'incorporà com a membre titular el 1971. Però la situació comença de nou a fer-se difícil. El 10 de Maig de 1960 l'OMS comunica que, a causa de la reducció dels pressupostos, no poden continuar prestant ajuda. El mateix mes la secretaria de formació de la Societat Britànica exposa les seves dificultats per trobar algú que pugui venir a Barcelona. Es a dir, no es possible continuar rebent ensenyament a casa, ensenyament que qualsevol professional seriós necessita constantment. Però malgrat les dificultats, el desig de tirar endavant es fort així com el propòsit d'assolir coneixements més precisos. Durant el curs 1960-61 la Dra. Coromines fa supervisions a Londres. A finals de 1961, Coromines i Bofill assisteixen al 22 Congrés Internacional de Psicoanàlisi a Edimburg i Bofill pensa en realitzar un complement de formació a Londres. El XXIII Congrés de Psicoanalistes de Llengua Francesa havia decidit celebrar les seves reunions a Barcelona i els ponents principals van ser Bofill i Folch amb el seu treball sobre la contratransferència. Acabat el Congrés decidiren anar-se'n a Londres. D'antuvi ho feren Bofill i Núria Abelló, l'any 1966 Pere Folch i l'any següent Terttu Eskelinen. Però aleshores tenien ja una responsabilitat a Barcelona amb el primer grup de candidats que estaven formant i per aquest motiu havien de venir cada setmana de Londres a Barcelona. D'aquell primer grup de candidats, els Drs. Beà, Calvo, Feduchi, M. Pérez Sánchez i Torras compartiran més endavant les responsabilitats de la Societat i s'encarregaran de la formació psicoanalítica. Més tard, els Drs. Hernández i Esteve col·laboraran en activitats de la Societat i de l'Institut.

Construïda la implantació de la psicoanàlisi al nostre país a començaments dels anys seixanta, la Societat s'expandeix participant en la majoria de les activitats públiques i acadèmiques. Te lloc una nova etapa de desenvolupament i profundització en contacte amb l'escola anglesa i principalment amb la kleiniana.

Per a fer-nos una idea de les activitats de la Societat al nostre país abans que els seus membres fessin estades a Londres, resumim de l'informe enviat a l'OMS el Març de 1962, el següent: Inclòs en l'Any Mundial de la Salut Mental el Dr. Bofill en col.laboració amb la Dra. Coromines organitzà un cicle sobre el tema "Necessitats de la Infància". El Dr. Bofill va ser anomenat Cap de Psicoteràpia del Servei de Psiquiatria Infantil de l'Hospital de Sant Pau. El Dr. Folch organitzà col.loquis a l'Institut Francès sobre desenvolupament de l'infant i de l'adolescent i sobre medicina Psicossomàtica a l'Hospital d'Infecciosos. La Dra. Coromines va portar a terme el seu seminari de psicoteràpia infantil a la Càtedra de Psiquiatria de la Facultat de Medicina de Barcelona, i a la Secció de Psiquiatria Infantil de Sant Pau organitzà un grup de mares i una supervisió de la psicoteràpia d'un grup de nens. L'any 1961 s'encarregà de la direcció tècnica del Centre Pilot de Barcelona per a la rehabilitació de nens de paràlisi cerebral, del qual es cofundadora. (Pérez Sanchez, M.1984).

Cal senyalar que al llarg de més de set anys, aquests analistes han de compartir rigorosament el seu temps entre Barcelona i Londres. El treball, l'entusiasme i la dedicació són enormes.

El març de 1966 es reuniren a Madrid els membres de Portugal, Madrid i Barcelona i s'estudià la conveniència de constituir un grup d'estudi independent. A partir de 1967 la Societat Espanyola de Psicoanàlisi té la seva seu a Barcelona. El 1971 es crea l'Institut de Psicoanàlisi de Barcelona que s'encarrega d'organitzar les activitats de l'ensenyament psicoanalític als nous candidats. Mentre, els portuguesos formen la seva pròpia societat i el 1973 es forma l'Associació Psicoanalítica de Madrid.

Per altre banda, els anys 60-70, surt a França un moviment protagonitzat per J. Lacan en oposició a l'Associació de Psicoanàlisi Internacional que entra després a Catalunya, però les dades historiogràfiques sobre aquest moviment són encara massa disperses per estudiar-les amb profunditat.

Finalment: com és la situació de la psicoanàlisi ara a Catalunya? Podríem dir que contra el diagnòstic de López Ibor, la psicoanàlisi té una magnífica salut a casa nostra. Mencionarem algunes de les activitats que posen en marxa els psicoanalistes, a més a més de la fonamental de l'atenció clínica. En el camp de *la docència*, els psicoanalistes no sols imparteixen classes a les universitats catalanes, dirigeixen tesis doctorals i impulsen un curs de doctorat a la Universitat de Barcelona titulat: "Clínica i aplicacions de la psicoanàlisi" sinó

que a més des de l'any 1978 s'organitza a Barcelona la PPIP (grup d'estudi, assistència i investigació que s'encarrega de Psicoteràpia Psicoanalítica en la Institució Pública), actualment CEPP (Centre de Psicoteràpia Psicoanalítica).

A partir d'aquest mateix any i en el camp de *l'assistència*, dos centres de psiquiatria infantil són dirigits per psicoanalistes: el de l'hospital de la Creu Roja a Barcelona, per la Dra. Torras de Bea i l'hospital Sant Joan de Deu, pel Dr. F. Angulo. També el centre Pilot de Paràlisi Cerebral de Montjuic, dirigit inicialment per la Dra. Coromines, continua sent actualment un centre d'assistència psicodinàmica en totes les àrees de rehabilitació. Es desenvolupen investigacions sobre el tema de la delinqüència juvenil, sobre la psicopatologia i desenvolupaments arcaics, sobre psicoteràpia psicoanalítica focal, etc. A més a més, membres d'aquesta societat son elegits per ocupar càrrecs internacionals de molta responsabilitat, Terttu Eskelinen és l'actual President de la Federació Europea de Psicoanàlisi i des de 1984 es posa en marxa la Revista Catalana de Psicoanàlisi, que a través dels seus escrits mostra de forma evident l'augment dels membres, de les investigacions i de les activitats de l'Institut de Psicoanàlisi de Barcelona.

Crec necessari senyalar un aspecte més: el moviment psicoanalític del que els acabo de parlar ha caminat sempre vinculant l'estima pel coneixement del seu camp d'estudi amb l'estima per la llengua d'aquest país. No sols en la creació de la Revista Catalana de Psicoanàlisi ha mostrat que "escriure correctament una llengua quan es fa ciència és una tasca entranyable, natural i atractiva, si volem recuperar allò que ens va ser negat" (Rev. Cat. N.1,1984), sinó també en la tasca duta a terme per normalitzar el lèxic psicoanalític, en la traducció dels grans mestres de la psicoanàlisi (S.Freud, M.Klein, W.Fairbairn, H.Deutsch, H.Segal, etc.) així com en publicar les investigacions més actuals en llengua catalana.

BIBLIOGRAFIA

Anguera, Blanca (1988). "Emili Mira i López i la Psicoanàlisi". Gimbernat 1988. 10. 17-26.

Bofill, P (1987). "Aspectos históricos de la relación entre el psicoanálisis y la psiquiatria en España". Informaciones Psiquiátricas. N.108- 2 trimestre.

Mira i López, E.(1926). *La Psicoanàlisi. Aplicacions pràctiques de la psicoanàlisi*. Barcelona: Monografies Mèdiques, 2 i 3 (Nova edició: Edicions 62, Barcelona, 1974).

Pérez-Sánchez, M.(1984). "Inicis del moviment psicoanalític a Barcelona". Revista Catalana de Psicoanàlisi. Vol.1 n° 1.

Editorial de la "Revista Catalana de Psicoanàlisi". Vol.1 n.1 1984. p.7.